

PROF. A. V. BAGRI'NİN AZERBAYCAN FOLKLORUNUN ÖĞRENİLMESİNDE ROLÜ

Prof. A. V. Bagri's Role of Studying Azerbaijan Folklore

Akife Halilova Aflatun Kızı*

Özet: *Professor Aleksandr Vasilyeviç Bagri (1891-1949) Ukrayna kökenli bilim adamıdır. İlmî faaliyetinin büyük bir dönemi Azerbaycanda geçmiştir. Bagri edebiyat ve folklor alanında çoğ sayıda araştırmalar yapmış, rus diline Azerbaycan folklor örneklerini tercüme etmiş, halk edebiyatı kitaplarını denetlemiş, folklor bibliyografisi hazırlamış, kütüphane müdürlüğü yapmış, edebiyat seminerleri düzenlemiş, Azerbaycanı öğrenen teşkilatta (Azerbaycanı Tadmik ve Tettebbö Cemiyeti) folklor komisyonunun üyesi olmuştur. Bagrinin editörlüğü ile Azerbaycan ve ona komşu ülkelerin folkloru üç büyük cilt olmak üzere 1930 yılında rus dilinde yayınlanmıştır. Yine onun 1930-lu yıllarda "Azerbaycan-Türk Masalları" kitabı yayınlanmıştır. Tercüme, tertip, denetleme ve araştırma alanında Bagri Azerbaycan folklorunun öğrenilmesne büyük katkıda bulunmuş ve yüksek hizmet göstermiştir. Takdim edilen mekalede bunlar hakta bilgi verilmektedir.*

Anahtar kelimeler: A. V. Bagri, Azerbaycan, Folklor, Faaliyyet, Araştırma.

Abstract: *A. V. Bagri (1891-1949) was born in Ukraine. But the great part of his literary activity spent in Azerbaijan. He was one of the first scientists who was invited to Azerbaijan during 1920-1930 years. A. V. Bagri was busy not only literature but also folklore in Azerbaijan. In the article is reseached A. V. Bagri's wide folklore activity of studying Azerbaijan folklore.*

Key words: A. V. Bagri, Azerbaijan, Folklore, Aktivty, Reseach

Aleksandır Vasilyeviç Bagri 1891 yılının nisan ayının 23 de Ukrayna Cumhuriyetinin Hmel'nitski ilçesinin Letiçev kasabasında memur ailesinde doğulmuştur. Genç yaşlarında edebiyata ilgisi onun bu alanda uzman olmasına neden olmuştur. 1912 yılında Kiyev Üniversitesini bitirmiştir. Üniversitede bilim adamı V. N. Peretsin'in talebesi olmuştur. Samara Devlet Üniversitesi 1918 yılının ağustos ayında Samara Pedagoji Enstitüsünde fakülte – tarih – filoloji bölümü açılmış, ilk senede 843 talebe eğitim almıştır. Tarih – filoloji bölümü iki

* Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Folklor Enstitüsü

bölümden oluşur: folklor ve tarih. Folklor bölmesinin öğretim üyeleri hem yerli eğitimcilerden hemde Rusya'nın çeşitli Üniversitelerinden davet olunmuş eğitimciler oluşturur. Tarih – filoloji bölümünün bölüm başkanı Peterburg İlimler Akademisinin profesörü Vladimir Nikolayeviç Perets olmuştur. Sonralar Ukrayna Sovyet İlimler Akademisinin profesörü, XVI - XVIII yüzyıl Rus ve Ukrayna edebiyatının ve “İgor Polku hakkında destan” ın araştırmacısı gibi tanınır. Folklor şubesinde tanınmış hintşunas bilim adamı Aleksey Petroviç Barannikov çalışmıştır. O, 1936 yılında Sovyet İlimler Akademisinin profesörü olmuştur. 1921 yılına kadar Folklor şubesinde eski ve XVII – XVIII yüzyıllar Rus edebiyatının araştırmacısı Varvara Pavlovna Adrianova – Perets`den ders almıştır. O, 1926 yılında Ukrayna İlimler Akademisinin, 1943 yılında ise Sovyet İlimler Akademisinin profesörü olmuştur. Folklor şubesinin ilk öğretmenlerinden biri de Rus ve Ukrayna edebiyatı uzmanı, M. L. Lermontov`un araştırmacısı profesör Aleksandr Vasilyeviç Bagri olmuştur. 1919 yılından 1922 yılına kadar Samara Üniversitesinde, Sovyet İlimler Akademisinin araştırmacısı, profesör, edebiyatçı ve bibliograf A. M. Gorki`nin, A. P. Çehov`un araştırmacısı, XVII XVIII yüzyıl Rus edebiyatı tarih ve folklor alanında uzmanlaşmış Sergey Dmitriyeviç Bala – Huta`dan ders almıştır. Tarih filoloji bölümünde İlimi Cemiyet kuruldu. Onun yaratıcısı ve müdürü V. N. Perets olmuştur. Arkoloji, tarih ve etnografiya Cemiyetin Etnografik komisyonuna A. P. Barannikov, V. N. Perets, V. P. Adrianov – Perets ve b. dahildir. Komisyon “guberniyanın” dialektoloji ve etnografik haritasını düzenlemiş, uzak köylere etnografik ve folklor ekibini köyün çastuşka, şarkı ve “predaniya”larını toplamıştır. İlimi Cemiyette kütüphane ve studya vardır. 1929 yılında arkoloji müzesi açılmıştır. Ama 20`li yılların ortalarında Üniversite kapanmıştır. Samara Üniversitesinde tanınmış bilim adamı Perets`le beraber çalışması A. V. Bagr`iye ilmi tecrübe kazandırmıştır. Bu tecrübe onun Azerbaycan`daki ilmi açısından önemli olmuştur.

1920`li yılların başlarında A. V. Bagri`nin Azerbaycan`la ilgili bilgileriyle karşılaşırız. Şöyleki 1923 yılında faaliyete başlayan Azerbaycan`ın Tetkik ve Tetebbö Cemiyetinin (ATTC) kosmision üyeleri arasında profesör Bagri`nin ismi geçer. Daha sonra onu Bakü Üniversitesinin profesörü Rus edebiyat tarihçisi ve bibliograf gibi bir çok alanlarda yer aldığını görüyoruz.

1930 – 1931 yıllarında iki ciltten oluşan “Taras Grigoryeviç Şevçenko” isimli eser yazılmıştır. Azerbaycan Devlet Üniversitesinin Rus edebiyatı bölümünün profesörü ve Azerbaycan Sovyet İlimler Akademisinin kütüphanesinin müdürü olmuştur. Kafkaz halklarının masal ve efsanelerden oluşan üç ciltlik mecmuasını tertip etmiş ve yayımlamıştır (1930). Mecmuanın birinci cildinin bir

kısımında Azerbaycan Halk Edebiyatı örnekleri toplanmıştır. Azerbaycan folkloru hakkında makaleleri vardır. Kafkaz aynı zamanda Azerbaycan`ın tarih, etnografiya ve edebiyatla ilgili bibliografik göstergeleri vardır.

A. V. Bagri 1949 yılının 22 temmuzuda vefat etmiştir.

A. V. Bagri kısa zamanda Azerbaycan filolojisi, Azerbaycan folkloru için araştırmalar yapmıştır. Özellikle araştırmacının “Azerbaycan Tetkik ve Tettebb Cemiyeti”yle folklorun öğrenilmesinde büyük emeği olmuştur.

Bilim adamının bibliografisinde edebiyat araştırmaları da yer alır. Bunlara aşağıdakıları örnek olarak göstere biliriz:

V zaşıtu tsenostey duxa, (Manevi değerlerin müdafasında), Samara, 1918.

Şevçenkovskaya studiya (Şevçenko studyası), Vladikafkaz, 1923.

Şevçenko v russixperevodax (Şevçenko Rusçaya tercümede), Baku, 1925.

Şevçenko v literaturnoy obstanovke (Şevçenko edebi durumda), Baku, 1925.

Formalnyy metot v literature (Edebiyatta formal metot) (Bibliografik kitap), vip. 1, Vladikafkaz, 1926; vip. 2, Baku, 1927

Ukazatel po narodnoy slovesnosti Kafkaza - Kafkaz halklarının hayatıyla ilgili gösterge), Baku, 1926.

Russkaya literatira XIX v. – pervoy çetverti XX v., Lekstii, (XIX yüzyıl ve XX yüzyılın başlarında Rus edebiyatı), Baku, 1926.

Literaturnyy seminarıy (Edebi seminer), Baku, 1926 ve b.

Bilgilerden belli oluyor ki A. V. Bagri Rus edebiyatını üniversitede öğretmiştir. Lermantov`un hayatını da araştırmıştır. Ukrayna`nın tanınmış şairi Taras Grigorieviç Şevçenko`nun hayatı araştırmacının araştırmalarında önemli yere sahiptir. Bilim adamı ATTC ile beraber folklor işine de katılmış Azerbaycan masallarını Rusça yayına hazırlamıştır. A. Bagri`nin Azerbaycan masalarında kendine özel hizmetleri olmuştur.

“Azerbaycan masallarının toplanılmasına XIX yüzyılın sonlarından başlanılmış, XX yüzyılın başlarından itibaren aydınlar bu işlere katkıda bulunmuşlardır. Toplanan malzemeler ilk dönemler Rusçaya tercüme olunarak o dönemin basınında özellikle SMOMPK dergisinde yayımlanmıştır. 1930 yılında L. G. Lopatinski`nin topladığı malzemeler esasında A. B. Bagri`nin düzenlediği “Azerbaycan`ın ve Komşu Ülkelerin Folkloru”, 1935 yılında A. B. Bagri ve H. Zeynalli`nin düzenlediği “Azerbaycan Türk Masalları” kitabı yayımlanır. Şunu da

belirtelim ki bu kitaplar bir çok yönden araştırılabilir. Bellidir ki A. Bagri`ye göre masalların sistemli araştırılması alanında özellikle de süjeye göre sistemleştirmede o kadar da üzerinde durulmamıştır. Sadece farklı farklı masalların sonunda masalların süjelerin verilmesiyle karşılaşırız. İlk defa böyle gösterge A. B. Bagri ve H. Zeynallı`nın düzenlediği “Azerbaycan Türk Masalları” nda verilmiştir. Burada her masalın Aarne – Andreyev ve Bolte – Polivka göstergelerine uygun süje numarası verilmiştir. Araştırmacılar sadece masalların süje numaralarını göstermekle kalmamış, hem de söyleyenleri, toplayanları, kayda alındığı mekan hem de diğer Kafkaz milletlerindeki varyantlar hakkında bilgi vermiştir. İlk defa yayımlanan masalarda elyazmanın korunduğu yer, tekrar yayımlanan masalarda ise onların ilk yayınları gösterilmiştir. Araştırmaya 72 masal ve Neriman Nerimanov` hakkında bir efsane dahil edilmiştir. 72 masaldan sadece on beşinin karşılığı bulunmamış kalan süjelerin ise Aarne – Andreyev ve Bolte – Polivka göstergelerindeki numara verilmiştir. Araştırmada diğer süjelerin karşılığı başarılı bir şekilde gösterilmiştir.

A. V. Bagri`nin ilmi faaliyetini bibliografiler oluşturur. Bilim adamı ilmi araştırmalarında bibliografilerin ne kadar önemli olduğunu bildiği için bu alanla özel ilgilenmiş buradaki boşlukları doldurmağa çalışmıştır. Bunu için de büyük bir dönemin bibliografisini hazırlamıştır. Azerbaycan Türk masallarının yayınında da değerli bibliografik göstergeler sunmuştur. Masallarla ilgili olan bu bibliografide ismi gösterilen eserlerin çoğu folklorumuz için önemlidir ve bugün de değerini korumaktadır. A. V. Bagri Azerbaycan Türk Masallarının aşağıdaki bibliografik göstergesini takdim etmiştir:

1. Züleyha – Yusuf Senei, Tebriz, 1854.
2. Efendiyev Reşit, Uşak Bahşesi, İstanbul, 1889, Efendiyev Reşit, Besiretül Eţval, Bakü, 1890.
3. Seyidov, Hazai Nül Eţfal, Bakü, 1901.
4. Y. Vezir, Melik Memmedin Masalı, Bakü, 1908
5. H. Hüseyinzade, Tülkünün Masalı, Bakü, 1914.
6. V. Hulufu, Körođlu, Bakü, 1925.
7. V. Hulufu, Körođlu, 1929.
8. H. elizade, Azerbaycan El Edebiyatı, c. 1, Bakü, 1929, c. 2, Bakü, 1929, (Masal ve destan metni verilmiştir.)
9. H. Zeynallı, Gül Gah – Gah Masal, Azerbaycan`ı öğrenme yolu, N 1.

10. S. Abdürehman, Tatar Çocuk Masalları, Nuha şehrinde yazılmıştır, Mecmua XXXV, bölme 2, s.80 – 105 (7 masal).

11. G. B. Bağırov, Goranboy – Ehmedli Köylülerinin Bazı Özellikleri, Yelizavetpol Guberniyası, Yelizavetpol kazası mecmuası VI, bölme 2, s.177 – 185 (5 masal).

12. A. V. Bagri, Azerbaycan Masallarının Toplanması ve Öğrenilmesi Konuları Hakkında, Edebi seminer VI, Bakü, 1928.

13. A. V. Bagri, Azerbaycan Bibliografik Meseleleri, V. 2, Bakü, 1924, Bölme 3, Etnografiya – Halk Edebiyatı – Maarif,

14. A. V. Bagri, Kafkaz Halklarının Halk edebiyatı, Bibliografik malzemeler için gösterge, Bakü, 1926, (“Lenin adına Azerbaycan Devlet Üniversitesinin haberleri”, Şarkşünaslık, c. 1).

15. V. Bagri, Azerbaycan Halk Edebiyatı, (Bibliografi arayış), Mektep yolu, Bakü, 1924, N 1, s.89 – 90.

16. A. V. Bagri, (redaktör), Azerbaycan ve Ona Birleşik İlçelerin Folkloru, c 1, Bakü, 1930, Azerbaycan Devlet İlimi – Araştırma Enstitüsünün yayını (litografik), (50 masal), C. 3, Bakü, 1930, (İnanç ve Rivayetlerle 5 masal).

17. A. Bogoyavlenski, “Zakafkasiya`da Tatarların Halk Edebiyatı” makalesine ön söz, Mecmua XIX, bölme 1, s.1 – XX.

18. A. Bogoyavlenski, “Zakafkasiya`da Tatarların Halk Edebiyatı” makalesine ön söz, Mecmua XXVI, bölme 2, s.1 – XXIII.

19. A. Bogoyavlenski, “Bakü`de yazılmış Rivayet ve Efsane ve Tatar Rivayet ve Masalları” makalesine ön söz, Mecmua XIII, bölme 1, s.1 – XL.

20. Mirhaşım bey Vezirov, Tatar İnançları Hakkında Bir Kaç Bilgi, Cin – div Şeytan, Tabiat olayları – Ateş ve su – hayvanlar, Kuşlar, Hal annesi – Ruhların çocuklara ilgisi, Düğün – Ölüler, Mecmua IX, bölme 2, s.103 – 112.

21. N. H. Vezirov, Azerbaycan Masallarının esas motifleri meselelerine dair Prof. A. V. Bagri'nin edebiyat semineri, VIII, Bakü, 1929, IX – X, Bakü, 1930, (litograf).

22. B. Vemiaminov, Yelizavetpol guberniyasının Kazak ilçesinin Salahlı köyünde yazılmış Tatar masalları, Mecmua III, bölme 2, s.112 – 137, (6 masal).

23. P. Vostrikov, Yelizavetpol guberniyasında yazılmış masallar, III, Tatar Masalları, Mecmua XLII, bölme 2, s.1- 169, (10 masal).

24. N. Grigorov, Yelizavetpol guberniyasının Zengezur ilçesinin Tat köyü, Mecmua XIII, bölme 1, s.101 – 125, (2 masal).

25. M. M. Guhman, Grim Kardeşleri Masallarının Kafkaz Paralelleri, (J. Bolte und G. Polivka, Anmerkungen zu den Kin – derund Hauzmarcen der Bruder Grimm, Leipzig, 1913 – 1918, I – III). Bakü, 1930, Azerbaycan İlmi Araştırmalar Enstitüsünün yayını, (litografik).

26. E. Yemelyanov, Yelizavetpol ve onun etraflarında bazı Tatar masallarında kuşlara ornitoloji ilgi, Mecmua XXI, bölme 1, s.183 – 196, (6 masal).

27. A. Zaharov, Zakafkaiya Tatarlarının Halk Masalları, Mecmua VI, bölme 2, s.77 – 156, (10 masal).

28. A. Zaharov, ZakafkasiyaTatar Kadınlarının Meişet ve Sosyal Hayatı, (Bir sözle Hurafat ve mövhumat menbeyi – Masal dünyası, Aşıklar.). Mecmua, XX, bölme 1, s.91 – 157.

29. A. Zaharov, Şamahı Kız Kulesi (Kas – Kalasa) (Tatar efsanesi), “Kafkaz” gazetesi, 1886, N 169.

30. N. Kazbek, Bakü guberniyası Göyçay kazasında yazılmış tatar masalları, Mecmua IX, bölme 2, s.75 – 102 (7 masal).

31. A. Kalaşev, Tatar masalları, Mecmua 7, bölme 2, s.98 – 128 (5 masal).

32. A. Kalaşev, İki tatar pirinin meydana gelme tarihi, Mecmua VII, Bölme 2, s.136 – 140.

33. Guidam, Kafkaz Kaydları, VIII, Bakü efsanesinden (İki denizin nasl kavuşması), “Kafkaz”, 1900, N 34.

34. Guidam, Kafkaz kayıtları, X, Bakü efsanesinden (Kız kulesi), “Kafkaz”, 1990, N 81.

35. F. Köçerlinski, Azerbaycan Tatarlarının Edebiyatı, Tiflis, 1903.

36. L. Lopatinski, “Zakafkasiya Öğretmenler seminaryasının terbiyeçileri tarafından toplanmış masallar” makalesine ön söz, Mecmua, XXI, bölme 1, s.II – XXXIX.

37. L. Lopatinski, “Yelizavetpol guberniyasında yazılmış masallar” makalesine ön söz, Mecmua XLII, bölme 1, s.1- 16.

38. Mahmutbeyov, Aşık Garip, Masal, Mecmua XIII, bölme 2, s.173–229.

39. “Murat kişi Garabağ Kazasında” (Zakafkaziya da çekirge ile ilgili inanç), “Vologodskiye Gubernskiye Vedomosti”, 1846, N 27.

40. “Nohur Gölü yahut Yelizavetpol guberniyasının Nuha kazasındaki Halk Masalları hakkında”, Mecmua VII, bölme 2, s.71 – 72.

41. G. N. Potanin, İnançların, masalların ve mövhumat geleneklerin ve merasimlerin öğrenilmesiyle ilgili baza konular, I–İnanç, II–İsim, III–Masal ve inanç, IV–Merasimler, Mecmua II, bölme 1, s.5–17 (Bak ilave: Mecmua XXVII, s.25–37).

42. “Zagafkaziya öğretmenler seminarisinin eğitimcileri tarafından toplanmış masallar”, Mecmua XXI, bölme 2, s.106 (8 masal).

43. A. Slavinski, “Bakü guberniyasının Göyçay kazasında yazılmış Tatar masalları” makalesine ön söz, “Tatar inançları hakkında bir kaç söz” veb. Mecmua IX, bölme 2, s.1 – XVI.

44. “Tatar Halk Edebiyatı”, Mecmua XIX, bölme 2, 227 (3 masal).

45. “Zakafkasiya da Tatar Halk Edebiyatı”, Mecmua XXVI, bölme 2, s.11–166 (14 masal).

46. “Yelizavetpol guberniyasında yazılmış Tatar masalları ve rivayetleri”, Mecmua XII, bplme 2, s.195 – 322 (7 masal).

47. “Tatar Masalcıları” (Zakafkasiya eyaletlerine seyahetden parça), “Tiflis Haberleri”, 1830, N 91.

48. P. Toniyev, Yelizavetpol guberniyasının Bayan köyünden toplanmış masallar, Mecmua IX, bölme 2, s.184 – 210.

49. Urfi, Doğu Efsaneleri, “Kaspiy” gazetesi, Bakü, 1908, N N 1; 15, 22, 27, 32, 38, 49, 55, 61, 72, 75, 81, 85, 128, 132, 137, 143, 156, 160, 177, 183, 211, 232; 1909 yılı, N N 198, 231. 290.

50. Hacı Yusif, İnsanlara inanmak olmaz (tatar masalı), “Kafkaz”, 1852, N 6.

Bagrı bundan başka bibliografilerde hazırlamıştır. Onun hazırladığı bibliografilerde Azərbaycan folkloru ve etnografisi ile ilgili araştırmalar hakkında bilgi alabiliriz. Araştırmacının hazırladığı bibliografiler büyük bir dönemin ilmi ve edebi malzemelerini, folklor metinlerini, ilmi araştırmaların çeşitli eserleri kendinde yansıtır. Bigbografilere verdiği kısa açıklamalar araştırmacı için önemli ve ona bilgilendirecek düzeydedir. Araştırmacının bibliografileri daha sonraki araştırmacılara kaynak niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- 1.** A.V. Bagri, El Hikayeleri Hakkında, “Halk Müellimi” dergisi, 1924, N 1, s.49 – 51.
- 2.** Rüstemezade İ., Azerbaycan Masallarının Süje Göstergesi, Doçent tezi, Bakü, 2007, s.135.
- 3.** Azerbaydjanskie Tyurksikie Skazki, Perovod A. Bagri i H. Zeynallı, 1935, s.668.
- 4.** V. Bagriy, Materialı po bibliografi Kafkaza, izvestiya AQUim, V. İ. Lenina Vostokovedeniya, 1928, T 2, s.1 – 44.